

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

УДК 378.364(477)

ПРИСВОЄННЯ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ПРОФЕСІЙНИХ КВАЛІФІКАЦІЙ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ЩО НЕ ТАК ІЗ ЦИМ?

Семигіна Тетяна, доктор політичних наук, професор, член Національного агентства кваліфікацій

ORCID: 0000-0001-5677-1785

E-mail: semigina.tv@gmail.com

Ця стаття характеризує нормативні вимоги до присвоєння професійних кваліфікацій та практику їх присвоєння як закладами вищої освіти (ЗВО), які здійснюють підготовку здобувачів за галуззю знань 23 «Соціальна робота», так і кваліфікаційними центрами. Проведений аналіз підтверджує, що повна чи часткова професійна кваліфікація описується в затвердженому професійному стандарті. ЗВО, які присвоюють професійну кваліфікацію, повинні враховувати вимоги професійного стандарту, але чинна практика є далекою від цих норм. Одночасно в Україні почали діяти кваліфікаційні центри, які теж присвоюють професійну кваліфікацію основі відповідного професійного стандарту.

***Ключові слова:** професійна кваліфікація, професійний стандарт, компетентності, освітня програма, стандарт освіти, кваліфікаційний центр.*

ASSIGNMENT OF SOCIAL WORK PROFESSIONAL QUALIFICATIONS BY UKRAINIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: WHAT'S WRONG WITH THIS?

Tetyana Semigina, Dr.Hab. in Political Science, Professor, Member of tNational Qualifications Agency

ORCID: 0000-0001-5677-1785

E-mail: semigina.tv@gmail.com

In social work, considerable attention is paid to the assignment of professional qualifications. This could be explained by the applied nature of the activities of social workers and the requirements for the quality of their services.

This paper aims to overview the current regulatory requirements for the assignment of professional qualifications and to analyze the practice of their assignment by the higher education institutions (HEIs) that prepare social work students, as well as by qualification centers. The research is based on the document analysis (texts of legislation and other legal regulations of Ukraine; educational and occupational standards; materials of accreditation cases available on the NAQA website, descriptions of educational programs, etc.).

The analysis of the normative documents confirms that full or partial professional qualification are described in the approved occupational standard, which contains the name of the professional qualification, job functions, expected competencies, etc. HEIs intending or that intend to award professional qualifications must take into account the requirements of the relevant occupational standard.

The practice of assigning professional qualifications in HEIs does not meet these expectations. Some professional qualifications were invented by the institutions themselves, some were taken from the Classifier of Professions, and some from the Handbook of Qualification Characteristics of Employees. HEIs do not pay attention to what level of education is required by the standard or Handbook, what

subject specialization is specified in these documents. The assignment of professional qualification is mainly automatic, without additional verification of existing learners' competencies.

At the same time, qualification centers have begun to operate in Ukraine. They also assign professional qualifications, in particular in social work, but exclusively on the basis of the appropriate occupational standard.

The paper discusses possible steps to streamline and to regulate the issue of assigning professional qualifications.

Keywords: *professional qualification, occupational standard, competences, educational program, educational standard, qualification center.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Питання присвоєння професійних кваліфікацій набуває актуальності у контексті інтеграції України у Європейський Союз. Адже питання прозорості та зрозумілості цих кваліфікацій, якості освіти та набутих кваліфікацій вважаються одним із пріоритетних у формуванні спільного європейського освітнього та кваліфікаційного простору [20].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У більшості економічно розвинутих країн соціальна робота належить до професій, доступ до яких регулюється державою, тобто до так званих регульованих професій. Це означає, що соціальні працівники повинні мати ліцензію або пройти реєстрацію, підтвердивши свій рівень професійної компетентності. Прерогативу у присвоєнні професійних кваліфікацій мають професійні організації, яким держава делегувала право такої діяльності, і ці асоціації мають справу з оцінюванням компетентностей, наявних у претендентів на професійні кваліфікації, та аудитом наявних у претендентів документів, які дають право на складання кваліфікаційного іспиту. Наприклад, у США залежно від виду ліцензії, на яку претендують соціальні працівники, вони складають іспит певного рівня для отримання ліцензії, як-от ліцензії клінічного соціального працівника. Умовою доступу до цих іспитів визначено наявність диплома про профільну освіту, тобто освітня кваліфікація [2]. Іспитове випробування передбачає перевірку компетентностей, передбачених професійними стандартами (стандартами видів занять), розробленими професійною спільнотою. Це так зване фахове регулювання [6].

В Україні не поширені фахові саморегульвні асоціації [7; 19], за винятком адвокатського саморегулювання, прямо передбаченого законодавством про адвокатуру [8]. Соціальна робота не належить до регульованих професій, від соціальних працівників не очікують ані наявності професійної кваліфікації для зайняття певної посади, ані складання ліцензійних іспитів чи проходження сертифікації.

Втім, присвоєння професійних кваліфікацій такі відбувається, і роблять це зараз заклади вищої освіти (ЗВО), попри відсутність загальних, уніфікованих процедур такого присвоєння.

Мета та методологія роботи. Стаття має на меті схарактеризувати чинні нормативні вимоги до присвоєння професійних кваліфікацій та проаналізувати практику їх присвоєння як ЗВО, які здійснюють підготовку здобувачів за галуззю знань 23 «Соціальна робота», так і кваліфікаційними центрами, які визнають результати неформального навчання.

Робота побудована на аналізі документів (тексти законодавства та нормативно-правових актів; стандарти освіти та професійні стандарти; матеріали акредитаційних справ, наявних на сайті НАЗЯВО, описи освітніх програм тощо).

Дослідження спиралось на наступні критерії аналізу: 1) чинні визначення професійних кваліфікацій; 2) зміст професійних стандартів у частині вимог до освіти та перелік очікуваних компетентностей; зміст стандартів освіти в частині очікуваних компетентностей; 3) зміст акредитаційних справ ЗВО, поданих у 2021–2023 роках, які заявляють про присвоєння професійних кваліфікацій: визначення назви такої

кваліфікації, відповідності професійним стандартам і врахування вимог цих стандартів; 4) присвоєння професійних кваліфікацій за межами ЗВО.

Результати розгляду документів, які стосуються присвоєння професійних кваліфікацій із соціальної роботи, опрацьовано відповідно до принципів тематичного аналізу [22].

Ця стаття представляє думку авторки, а не офіційну позицію Національного агентства кваліфікацій або позицію галузевої ради 23 «Соціальна робота» Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), членкинею якої вона була у 2020–2023 роках.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

1. Нормативні підходи до присвоєння професійних кваліфікацій у ЗВО

У Законі України «Про вищу освіту» (стаття 9), ухваленому у 2014 р. і перманентно змінюваному, визначено, що освітні програми, що передбачають присвоєння професійних кваліфікацій, мають «забезпечувати виконання вимог відповідних професійних стандартів (за наявності), якщо інше не передбачено законодавством» [9].

З урахуванням цих вимог у 2020 р. НАЗЯВО схвалило «Рекомендації щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми». У документі підтверджується, що основою для присвоєння професійних кваліфікацій мають слугувати професійні стандарти, водночас він містить твердження, що «якщо професійні стандарти перебувають в процесі розробки, до їхнього затвердження зберігають чинність відповідні випуски Довідника кваліфікаційних характеристик професій (ДКХП), які ЗВО також можуть враховувати. Тому досить часто присвоєння професійних кваліфікацій відбувається за відсутності відповідного професійного стандарту. За відсутності нормативних вимог критерії та процедура присудження професійних кваліфікацій мають бути врегульовані внутрішніми документами ЗВО» [14]. Проблема застосування ДКХП, наприклад «Довідника кваліфікаційних характеристик працівників. Вип. 80. Соціальні послуги» [10], введеного в дію наказом Міністерства соціальної політики України, у 2017 році, полягає не тільки у застарілості самого довідника, а у тому, що він містить лише короткий опис основних кваліфікаційних вимог до певної посади, а не розкриває потрібні професійні компетентності, на яких можна будувати якісну освітню програму, що має намір присвоювати професійну кваліфікацію.

У 2022 році до базового освітнянського законодавства – Закону України «Про освіту» [13] було внесено зміни. Зокрема у статті 34 уточнено визначення поняття «професійна кваліфікація» і встановлено його однозначний зв'язок із професійним стандартом»:

«Професійна кваліфікація (повна професійна кваліфікація) – це визнана або присвоєна / підтверджена суб'єктом, уповноваженим на це законодавством, та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей та/або результатів навчання, що дає змогу здійснювати всі трудові функції, визначені відповідним професійним стандартом».

«Часткова професійна кваліфікація – це визнана або присвоєна/підтверджена суб'єктом, уповноваженим на це законодавством, та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей та/або результатів навчання, що дає змогу здійснювати частину трудових функцій, визначених відповідним професійним стандартом» [13].

Такі ж визначення містяться в оновленій версії Кодексу законів про працю України [5], доповненого у 2022 році статтями 4¹ та 4². Також Кодекс встановлює, що інформація про професійні кваліфікації має бути внесена до Реєстру кваліфікацій (www.register.nqa.gov.ua), яке веде Національне агентство кваліфікацій. Вимоги до компетентностей, обов'язків та кваліфікацій працівників визначаються професійними стандартами.

Наприкінці 2022 року було сутнісно змінено «Порядок розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів» [12]. Відтепер структура професійного стандарту в обов'язковому порядку має включати назву професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікації), її (їх) рівень згідно з Національною рамкою кваліфікації та іншу інформацію. Формуються професійні стандарти на основі аналізу діяльності за професією (функціональному аналізу, аналізу робочого місця, кола завдань, робочих процесів та середовища тощо), під час якого визначаються: мета діяльності; трудові функції; трудові дії, необхідні для виконання кожної трудової функції.

Таким чином, у 2022 році змінилось базове законодавство, яке дефініціює професійну кваліфікацію та вимоги до професійних стандартів, в яких вона описана; при цьому обов'язок освітніх програм, що передбачають присвоєння професійних кваліфікацій, забезпечувати виконання вимог відповідних професійних стандартів залишився незмінним.

2. Стандарти освіти та професійні стандарти із соціальної роботи

Насамперед слід зауважити, що спеціальність «Соціальна робота» є практико-орієнтованою, затребуваною суспільством і такою, яка потребує застосування науково підтверджених сучасних теорій та методів, наявності специфічних компетентностей, аби не нашкодити тим, хто звертається за отриманням послуг, або суспільству в цілому. Цей підхід відображено в стандартах освіти за цією спеціальністю. Станом на 1 січня 2023 року розроблено три стандарти освіти за спеціальністю 231 та два стандарти за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення» (табл. 1). Варто додати, що стандарти для бакалаврів та магістрів було розроблено та затверджено до появи першого професійного стандарту.

Таблиця 1.

Стандарти освіти за галуззю знань 23 «Соціальна робота (на 1.1.2023)

Рівні освіти	Спеціальність 231 «Соціальна робота»	Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»
Молодший бакалавр	Відсутній	Відсутній
Бакалавр	24.04.2019 р. № 557	24.05.2019 р. № 743
Магістр	24.04.2019 р. № 556	24.05.2019 р. № 743
Доктор філософії	30.12.2021 р. № 1495	Відсутній

Джерело: сайт МОН [4].

На 1 січня 2023 р. у Реєстрі кваліфікацій містилась інформація про 18 затверджених професійних стандартів, які передбачають освіту із соціальної роботи. Всі вони розроблені Науково-дослідним інститутом праці Мінсоцполітики у 2019–2022 роках (перший затверджений 4 липня 2019 року) за кошти Мінсоцполітики. Свого часу точилась жвава дискусія щодо невідповідної якості цих стандартів [18], а також необхідності перегляду національної класифікації груп професій, пов'язаних із соціальною роботою, та її гармонізації з міжнародними стандартами [3].

Наявні професійні стандарти містять вимоги до мінімального рівня освіти тих, хто претендує на отримання професійної кваліфікації (див. табл. 2). Частина цих стандартів розроблена на посади, а не на професії.

Таблиця 2.

Співвіднесеність рівнів освіти та професійних стандартів (на 1.1. 2023 р.)

Кваліфікований робітник	2	- Соціальний робітник - Супроводжувач осіб з інвалідністю
Молодший бакалавр	5	- Соціальний працівник (допоміжний персонал) - Інструктор з трудової адаптації - Інструктор-методист у справах осіб із порушенням слуху
Бакалавр	7	- Фахівець із соціальної роботи - Соціальний працівник - Завідувач відділення (соціальні послуги)
Магістр	5	- Соціальний менеджер - Директор реабілітаційної установи (центру) для осіб з інвалідністю
Доктор філософії	-	

Аналіз засвідчує відмінності між стандартами вищої освіти та професійної кваліфікації. Наприклад, стандарт вищої освіти підготовки бакалавра із соціальної роботи (2019 р.) включає 35 компетентностей, 23 результати навчання, у той час як професійний стандарт «Фахівець із соціальної роботи» (2020 р.), який передбачає наявність бакалаврської освіти, містить 11 загальних компетентностей та 11 трудових функцій (47 компетентностей). Ці компетентності концептуально і термінологічно неузгоджені між собою [16].

Це означає, що освітні програми, які планують присвоювати професійні кваліфікації, на етапі проектування програми мають ретельно проаналізувати відмінності між освітнім і професійним стандартами, та на цій підставі визначити, які додаткові компетентності та в яких освітніх компонентах, можливо у межах вибіркового блоку, мають бути майбутні власники професійної компетентності.

Окрему увагу доцільно звернути на забезпечення належного обсягу практичного навчання. За оцінками, різні види практики у бакалаврських програмах у середньому не перевищують 5%, а дуальна освіта – не поширена [17; 24]. Яким же чином здобувач може набути фахових умінь та навичок, потрібних для виконання трудових функцій, передбачених професійним стандартом?

3. Присвоєння професійних кваліфікацій із соціальної роботи у ЗВО

Аналіз акредитаційних справ, які надішли у 2020–2022 роках до галузевої експертної ради 23 «Соціальна робота і в яких було заявлено присвоєння професійної кваліфікації (табл. 3), виявив, що кількість професійних кваліфікацій для однієї освітньої програми у цих справах коливалась від однієї до 14. Деякі ЗВО брали назви професійних кваліфікацій із професійних стандартів, деякі – з «Довідника кваліфікаційних характеристик працівників. Вип. 80. Соціальні послуги», деякі – з Класифікатора професій, деякі сплутали освітню та професійні кваліфікації, дехто запропонував назву професійної кваліфікації на власний розсуд. З акредитаційних справ не зрозуміло, яким чином присвоюється професійна кваліфікація, і чим освітні програми, які присвоюють професійні кваліфікації, відрізняються від тих, які не присвоюють такі кваліфікації.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА



Таблиця 3.

Освітні програми за предметною областю «Соціальна робота», які заявили при акредитації про намір присвоювати професійну кваліфікацію

Рівень, спеціальність	Заявлена профкваліфікація	Коментарі (авторки статті)
Молодший бакалавр, 231 «Соціальна робота»	Фахівець соціальної роботи	Профстандарт фахівця із соціальної роботи передбачає мінімальний рівень освіти – бакалавр
Бакалавр, 231 «Соціальна робота»	Фахівець з соціальної роботи, соціальний педагог	Профстандарт фахівця соціальної роботи наявний, яким чином він врахований в програмі і як саме присвоюється професійна кваліфікація не зрозуміло. Профстандарт соціального педагога відсутній, кваліфікаційна характеристика передбачає мінімальний рівень освіти – магістр
Бакалавр, 231 «Соціальна робота»	Бакалавр з соціальної роботи	Це освітня, а не професійна кваліфікація
Магістр, 231 «Соціальна робота»	Соціальний працівник, соціальний педагог, соціальний вихователь по роботі з дітьми з інвалідністю, кар'єрний радник, андрагог	Є профстандарт тільки на соціального працівника (рівень освіти - бакалавр). Решта – або з Довідника кваліфікаційних характеристик або з Класифікатора професій.
Магістр, 231 «Соціальна робота»	Соціальний працівник, соціальний педагог, практичний психолог	Профстандарт соціального працівника - рівень освіти бакалавр. Профстандарт соціального педагога відсутній. У профстандарті практичного психолога передбачена обов'язкова освіта за спеціальністю «Психологія»
Магістр, 231 «Соціальна робота»	Соціальний працівник. Соціальний педагог	Є профстандарт тільки на соціального працівника передбачає рівень освіти - бакалавр. Профстандарт на соц.педагога відсутній.
Магістр, 231 «Соціальна робота»	КП 2446 Професіонал в галузі соціального захисту населення; КП 1239 Керівники інших функціональних підрозділів; КП 1319 Керівники інших малих підприємств без апарату управління; КП 1483 Менеджери (управителі) у соціальній сфері; КП 1210 Керівник (директор) установи (закладу) соціального	Немає таких професійних стандартів. Це - назви посад з Класифікатора професій

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

	захисту населення; КП 2412.2 Професіонал з розвитку персоналу; КП 2412.2 Фахівець з питань зайнятості (хедхантер); КП 2446.1 Молодший науковий співробітник (соціальний захист населення); КП 2446.2 Соціальний працівник; КП 2446.2 Фахівець (з допомоги неблагополучним родинам, грошової допомоги дітям і т. ін.); КП 2446.2. ЗКППТР 24768 Фахівець з соціальної роботи; КП 2446.2. ДКХП 80 Фахівець із соціальної допомоги вдома; КП 2446.2. ДКХП 1 Фахівець-організатор соціально-побутового обслуговування.	
Магістр, 232 «Соціальне забезпечення»	2446.2 Соціальний аудитор; 2446.2 Фахівець (з допомоги неблагополучним родинам, грошової допомоги дітям та ін.)	Немає таких професійних стандартів. Це - назви посад з Класифікатора професій.
Магістр, 232 «Соціальне забезпечення»	Магістр з соціального забезпечення	Це освітня, а не професійна кваліфікація.

Джерело: НАЗЯВО [1].

У 2023 році, уже після змін статті 34 Закону України «Про освіту», до Галузевої експертної ради 23 «Соціальна робота» надійшло дві справи, де заявлено про присвоєння професійних кваліфікацій.

У першій справі (бакалаврський рівень, спеціальність 231 «Соціальна робота») зазначено, що ЗВО планує присвоювати дві професійні кваліфікації: «Фахівець із соціальної роботи» та «Соціальний педагог». При цьому у звіті самооцінювання заявники посилаються на два професійні стандарти – «Фахівець соціальної роботи» та «Вихователь соціальний по роботі з дітьми з інвалідністю». І якщо стандарт «Фахівець соціальної роботи» наявний і він передбачає наявність саме бакалаврської освіти, то із другою кваліфікацією погодитися ніяк не можна. Коли йдеться про «Соціального педагога», то єдиним нормативним документом для присвоєння цієї кваліфікації може бути «Довідник кваліфікаційних характеристик працівників. Вип. 80. Соціальні послуги», де міститься посада «соціальний педагог» і короткий опис знань, умінь та інших вимог. Проте навіть для найнижчої кваліфікаційної позиції потрібна магістерська освіта. А от професійний стандарт «Вихователь соціальний по роботі з дітьми з інвалідністю» не містить професійної кваліфікації «Соціальний педагог», натомість там є чотири професійні кваліфікації «Вихователь соціальний по роботі з дітьми з інвалідністю» різних категорій.

У стандарті міститься 5 трудових функцій, 13 загальних компетентностей та 25 професійних компетентностей. І ці компетентності не сповна представлені в освітній програмі та її компонентах. Це підтверджує й комунікація із закладом вищої освіти у процесі підготовки експертного висновку Галузевої експертної ради, під час якої розробники освітньої програми визнали, що лише частково враховували Професійний стандарт «Вихователь соціальний по роботі з дітьми з інвалідністю» при підготовці фахівців із соціальної роботи». Отже, проблема полягає в тому, що назва професійної кваліфікації, заявлена освітньою програмою, не відповідає професійному стандарту, на

який посилається ЗВО, оскільки не всі професійні компетентності, передбачені стандартом, включені до освітньої програми, то мова могла б іти тільки про часткову кваліфікацію, із зазначенням того, які саме трудові функції включені в цю часткову кваліфікацію.

Друга справа (бакалаврський рівень, спеціальність 231 «Соціальна робота») має схожі проблеми. ЗВО претендує на присвоєння професійних кваліфікацій. Причому одразу трьох – соціальний працівник, соціальний педагог, практичний психолог. У справі стверджується, що враховані відповідні професійні стандарти. Зіставлення змісту програми та вимог стандартів виявило наступне:

1. Професійний стандарт «Соціальний працівник» затверджено у 2019 році, він внесений до Реєстру кваліфікацій. Формально, ОП може за ним присвоювати кваліфікацію. Проте зі справи не очевидно, як це робиться і чи проводиться відповідна атестація (кваліфікаційний іспит абощо), яка дає змогу перевірити у випускників наявність компетентностей, потрібних для виконання всіх трудових функцій, передбачених професійним стандартом.

2. Професійний стандарт «Соціальний педагог» – відсутній. Як і у випадку попередньої справи, постає питання – на якій підставі бакалаврська програма має намір присвоювати професійну кваліфікацію, для якої обов'язково є магістерська освіта?

3. Немає також стандарту «Практичний психолог». У звіті із самооцінювання ЗВО посилається на професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти». Проте цей стандарт дозволяє присвоєння такої професійної кваліфікації лише тим, хто має освіту за спеціальністю 053 «Психологія». Ніякої соціальної роботи у стандарті не фігурує. Це означає, що освітня програма за спеціальністю 231 «Соціальна робота» не має права присвоювати кваліфікацію психолога, це слід розцінювати як пряме порушення професійного стандарту.

Про те, що заклади вищої освіти досі не сповна розуміють сутність професійного стандарту, можуть свідчити анонси про набір на спеціальність, розміщені у 2023 році. Наприклад, бакалаврська освітня програма «Соціальна педагогіка», спеціальність 231 «Соціальна робота» [21] позиціонує себе таким чином:

«Професійні стандарти, на дотримання яких планується спрямувати навчання.»

Основною метою освітньої діяльності Університету за спеціальністю 231 «Соціальна робота» за освітнім ступенем «бакалавр» є підготовка фахівця соціальної галузі до ефективного виконання функцій соціальної і соціально-педагогічної діяльності у взаємодії з різними категоріями клієнтів, які потребують соціального виховання, соціальної підтримки та соціального захисту із застосуванням науково-підтверджених сучасних теорій та методів соціальної роботи».

Як бачимо, тут немає ані назв стандартів, ані основних компетентностей, передбачених стандартами. Водночас ця програма заявляє, що планує надавати випускникам такі кваліфікації, як: «2340 – педагог соціальний; 2446.2 – фахівець із соціальної роботи; 2446.2 – соціальний працівник 3310 – культорганізатор дитячих позашкільних закладів; 3414 – фахівець із організації дозвілля; 3474 – організатор культурно-дозвіллевої діяльності». Наразі це назви з Класифікатора професій, для частини з яких ДКХП вимагається наявність магістерської освіти.

З проведеного аналізу очевидно, що заклади вищої освіти мають різне уявлення про сутність поняття «професійна кваліфікація» і не сповна розуміють, як слід враховувати вимоги професійних стандартів в освітній програмі, як долати відмінності між компетентностями (результатами навчання) із профстандарту та компонентами освітньої програми.

4. Присвоєння професійних кваліфікацій кваліфікаційними центрами

Одночасно із закладами вищої освіти, які всупереч законодавству, продовжують присвоювати професійні кваліфікації на власний розсуд, в Україні почали діяти

кваліфікаційні центри, уповноважені Законом України «Про освіту» (стаття 34) [13] на оцінювання і визнання результатів навчання осіб (зокрема, здобутих шляхом неформальної чи інформальної освіти), присвоєння та/або підтвердження відповідних професійних кваліфікацій. Ці центри проходять акредитацію в Національному агентстві кваліфікацій і подають йому відомості про присвоєні професійні кваліфікації для внесення до Реєстру кваліфікацій.

Створення та діяльність кваліфікаційних центрів можливі тільки за умов наявності відповідного професійного стандарту, відповідності контролювано-оцінюваних матеріалів професійним стандартам і забезпеченні належної процедури оцінювання, визначеної в Порядку присвоєння та підтвердження професійних кваліфікацій кваліфікаційними центрами [11]. Результати навчання та/або здобуті компетентності оцінюються на робочих місцях, атестованих у встановленому порядку за умовами праці відповідно до законодавства, навчально-виробничих ділянках, навчальних тренажерів або у приміщеннях, інших місцях, що забезпечують умови для проведення процедури оцінювання.

У 2022 році пройшов акредитацію **кваліфікаційний центр у сфері соціальної роботи** – структурний підрозділ Міжнародного агентства професійних кваліфікацій, уповноважений здійснювати оцінювання та визнання результатів навчання у сфері соціальної роботи, здобутих особами шляхом формальної, неформальної або інформальної освіти, присвоєння та/або підтвердження відповідних професійних кваліфікацій у сфері соціальної роботи, визнання відповідних професійних кваліфікацій, здобутих у інших країнах, на підставі сертифіката про акредитування такого кваліфікаційного центру, і внесений до Реєстру кваліфікацій. Центру присвоєно професійні кваліфікації «Соціальний працівник» та «Фахівець із соціальної роботи», спираючись на відповідні професійні стандарти. Процедури присвоєння кваліфікації оприлюднені на сайті центру (<https://pqca.com.ua/certification/qcssw>).

У перспективі видається за доцільне створення кваліфікаційних центрів на базі професійних асоціацій соціальних працівників. Це забезпечить поступовий перехід до міжнародних моделей присвоєння професійних кваліфікацій не у закладах освіти, а фаховими самоврядними організаціями.

5. Обговорення проблемних питань

В Україні одночасно діють дві концептуально різні процедури присвоєння професійних кваліфікацій із соціальної роботи (та й з інших галузей знань та предметних областей – також). У першому випадку – присвоєння професійної кваліфікації здебільшого не пов'язано із професійним стандартом, відбувається на розсуд ЗВО і дані про ці кваліфікації відсутні у Реєстрі кваліфікацій, друга процедура передбачає опертя на професійний стандарт, проведення фахового оцінювання і внесення інформації про присвоєння професійної кваліфікації до Реєстру кваліфікацій. При цьому і в першому, і в другому випадку назва кваліфікації може бути однаковою, однак, при цьому не зрозуміло, які саме компетентності мали на увазі ЗВО, присуджуючи кваліфікацію чи навіть численні, подекуди 10–15 кваліфікацій. Це становить проблему для роботодавців, яким важко оцінити реальність і наповненість тієї чи іншої кваліфікації, а також для визнання українських кваліфікацій за кордоном. Це також суперечить Європейській рамці кваліфікацій, згідно з якою повинні бути однакові вимоги до професійної кваліфікації незалежно від того, де їх присвоюють [23].

Розв'язання цієї проблеми потребує регуляцій з боку центральних інституцій, які б забезпечили однаковість підходів до оцінювання рівня компетентностей здобувачів професійної кваліфікації у формальній та неформальній освіті. Без цього не можливе успішне проходження зіставлення (англ. мовою – *referencing*), обов'язкової формальної процедури, унаслідок якої встановлюються відповідності між рівнями Національної рамки кваліфікацій певної країни та Європейської рамки кваліфікацій, що слугуватиме основою для визнання українських кваліфікацій у країнах ЄС.

Проведений аналіз також дає підставити для твердження, що ЗВО здебільшого мають непрозорі процедури присвоєння професійних кваліфікацій. У деяких випадках це відбувається автоматично, внаслідок завершення освітньої програми, без жодної додаткової сертифікації. Хоча НАЗЯВО радить ЗВО мати власний регулятивний документ щодо присвоєння професійних кваліфікацій, але в акредитаційних справах згадки про такі документи переважно відсутні.

Відтак ЗВО мають впровадити окрему процедуру сертифікації в тих освітніх програмах, які присвоюють професійну кваліфікацію. До оцінки у випускників компетентностей, передбачених професійним стандартом, слід залучати представників зацікавлених сторін – роботодавців, професійних асоціацій та організацій, а у випадку соціальної роботи – навіть клієнтських організацій, що активно практикується у закордонній практиці [15].

Окрему увагу слід звернути на проєктування змісту освітньої програми, яка заявляє про присвоєння професійних кваліфікацій. ЗВО має визначити, чи він планує присвоювати повну або часткову кваліфікацію, співвіднести вимоги стандарту освіти та професійного стандарту, використати можливості індивідуальної траєкторії навчання (принцип вибірковості), забезпечити належний обсяг практики для опанування професійних компетентностей. Доцільно зауважити, що Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи рекомендує виділити на практику не менш як 25% обсягу освітньої програми.

Таким чином, розв'язання проблем неузгодженості у присвоєнні професійних кваліфікацій сприятиме прозорості кваліфікацій та піднесенню їхньої якості.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Професійні кваліфікації визначаються у правовому полі України як стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей та/або результатів навчання, що дає змогу здійснювати всі трудові функції, визначені відповідним професійним стандартом. Ця сукупність компетентностей має бути засвідчена уповноваженим на це суб'єктом.

Таке розуміння професійних кваліфікацій накладає на ЗВО та інші суб'єкти присвоєння кваліфікацій обов'язки щодо організації належної перевірки в особи компетентностей, визначених професійним стандартом. Ба більше, ЗВО, які заявляють про намір присвоювати своїм здобувачам певну професійну кваліфікацію, повну або часткову, ще відповідають і за проєктування програми таким чином, аби всім стейкхолдерам було зрозуміло, як саме у ній враховані вимоги професійного стандарту.

Наразі в Україні наявні відмінності між присвоєнням професійних кваліфікацій закладами освіти та кваліфікаційними центрами, навіть коли йдеться про одну й ту саму професійну кваліфікацію. Діяльність ЗВО щодо присвоєння кваліфікацій продовжує залишатись некерованою і хаотичною. І це потребує унормування на національному рівні.

Окремого дослідження потребує визначення специфіки співвіднесення між собою спеціальностей вищої освіти та професій/професійних кваліфікацій, які існують на ринку праці, а також вивчення можливостей осучаснення професійних стандартів із соціальної роботи та перегляду національної класифікації груп професій, пов'язаних із соціальною роботою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акредитаційні справи/ НАЗЯВО, 2023. URL: <https://public.naq.gov.ua>
2. Білоус О. Фахове регулювання соціальної роботи у Великобританії та Сполучених Штатах Америки. *Вісник АПСВТ*. 2019. № 3. С. 34–34.
3. Бойко О. М. Професія «соціальна робота» у Міжнародній стандартній класифікації професій. *Партнерство роботодавця та закладу вищої освіти: підготовка конкурентоспроможного фахівця у галузі соціальної роботи: Зб. тез круглого столу*. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. С. 8–11.

4. Затверджені стандарти вищої освіти /Міністерство освіти та науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>
5. Кодекс законів про працю України (у редакції від 27 січня 2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
6. Мигович І., Семигіна Т. Чому Україні потрібен Закон «Про соціальну роботу»? *Соціальна політика і соціальна робота*. 2004. № 2. С. 5–12.
7. Панич О. Проблемні аспекти формування національної системи кваліфікацій в Україні. *Освітня політика*. 2019. URL: <http://education-ua.org/ru/articles/1332-problemni-aspekti-formuvannya-natsionalnoji-sistemi-kvalifikatsij-v-ukrajini>
8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076 (у редакції 2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
9. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII (у редакції від 2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
10. Про затвердження вип. 80 «Соціальні послуги» Довідника кваліфікаційних характеристик працівників: Наказ Міністерства соціальної політики України від 29 березня 2017 р. № 518. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/2427.html>
11. Про затвердження Порядку присвоєння та підтвердження професійних кваліфікацій кваліфікаційними центрами: Постанова КМУ від 15 вересня 2021 р. № 956. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/956-2021-%D0%BF>
12. Про затвердження Порядку розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів: Постанова КМУ від 31 травня 2017 р. № 373 (у редакції від 30 грудня 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2017-%D0%BF#Text>
13. Про освіту: Закон від 5 вересня 2107 р. № 2145 (у редакції від 1 січня 2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
14. Рекомендації щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми / НАЗЯВО, 2020. URL: <https://bit.ly/3oBITtl>
15. Семигіна Т. «Нічого для нас без нас»: врахування позиції батьків та дітей при розробленні освітніх програм із соціальної роботи. *Дитина у тривожному середовищі: розвивальні і відновлювальні практики: Зб. тез*. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. С. 76–79.
16. Семигіна Т. В. Політика щодо кваліфікацій в Україні: чи сприяє вона професіоналізації соціальної роботи?. *Соціальна робота і сучасність: теорія та практика професійного й особистісного розвитку соціального працівника*: Мат. Х Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Ліра-К, 2020. С. 216–219.
17. Семигіна Т. В., Карагодіна О. Г. Переваги та виклики дуальної освіти у соціальній роботі. *Impatto dell'innovazione sulla scienza: aspetti fondamentali e applicati*. Т. 2. Verona: Piattaforma scientifica europea, 2020. Р. 59–61.
18. Семигіна Т. В., Пожидаєва О. В. Формування компетентностей соціальних працівників: міжнародна та локальна практика. *Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук*. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2020. С. 47–63.
19. Семигіна Т., Баланюк Ю. Формування політики щодо професійних кваліфікацій у контексті глобальної освітньої та трудової мобільності. *Модернізація публічного управління в умовах глобальних змін світового простору*. Львів-Торунь: Ліга-Прес, 2021. С. 109–136.
20. Семигіна Т., Баланюк Ю., Семенець-Орлова І. Політика Європейського Союзу щодо взаємного визнання професійних кваліфікацій. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління*. 2022. № 3. С. 96–105.
21. Спеціальність 231 Соціальна робота, рівень вищої освіти Бакалавр / ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2023. URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/specialnist-231-socialna-robota-riven-vyshchoyi-osvity-bakalavr>
22. Braun V., Clarke V. (2022). *Thematic analysis: a practical guide*. London: SAGE, 376 p.
23. Recommendation on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning / The Council of the European Union. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615(01))

24. Semigina T. Teaching field social work: views from Ukrainian academia. *The Routledge Handbook of Field Work Education in Social Work* / Ed. by Baikady R. et al. Abington and New York: Routledge, 2022. P. 265–279.

REFERENCES

1. NAQA (2023). *Akredytatsiyni spravy*. Retrieved from: <https://public.naqa.gov.ua> (in Ukrainian).
2. Bilous, O. (2019). Fakhove rehulyuvannya sotsial'noyi roboty u Velykobrytaniyi ta Spoluchenykh Shtatakh Ameryky. *Visnyk APSVT*, 3, 34–34 (in Ukrainian).
3. Boyko, O. M. (2020). Profesiya «sotsial'na robota» u Mizhnarodniy standartniy klasyfikatsiyi profesiy. *Partnerstvo robotodavtsya ta zakladu vyshchoyi osvity: pidhotovka konkurentospromozhnoho fakhivtsya u haluzi sotsial'noyi roboty: Zb. tez kruhloho stolu* (pp. 8–11). Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv (in Ukrainian).
4. Ministry of Education and Science of Ukraine (2023). *Zatverdzeni standarty vyshchoyi osvity*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> (in Ukrainian).
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2023c). *Kodeks zakoniv pro pratsyu Ukrayiny (u redaktsiyi vid 27 sichnya 2023 r.)* Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (in Ukrainian).
6. Mygovich, I. Semigina, T. (2004). Chomu Ukrayini potriben Zakon «Pro sotsial'nu robotu». *Social policy and social work*, 2, 5–12 (in Ukrainian).
7. Panych, O. (2019). Problemni aspekty formuvannya natsional'noyi systemy kvalifikatsiy v Ukrayini. *Educational policy*. Retrieved from: <http://education-ua.org/ru/articles/1332-problemni-aspekti-formuvannya-natsionalnoji-sistemi-kvalifikatsij-v-ukrajini> (in Ukrainian).
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2023a). *Pro advokaturu ta advokat-s'ku diyal'nist': Zakon Ukrayiny vid 5 lypnya 2012 r. № 5076 (u redaktsiyi 2023 r.)*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (in Ukrainian).
9. Verkhovna Rada of Ukraine (2023b). *Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrayiny vid 1 lypnya 2014 r. № 1556-VII (u redaktsiyi vid 2023 r.)*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (in Ukrainian).
10. Ministry of Social Policy of Ukraine (2017). *Pro zatverdzhennya vyp. 80 «Sotsial'ni posluhy» Dovidnyka kvalifikatsiynykh kharakterystyk pratsivnykiv: Nakaz vid 29 bereznya 2017 r. № 518*. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/documents/2427.html> (in Ukrainian).
11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021). *Pro zatverdzhennya Poryadku prysvoyennya ta pidtverdzhennya profesiynykh kvalifikatsiy kvalifikatsiyyny tsentramy: Postanova vid 15 veresnya 2021 r. № 956*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/956-2021-%D0%BF> (in Ukrainian).
12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022). *Pro zatverdzhennya Poryadku rozroblennya, vvedennya v diyu ta perehlyadu profesiynykh standartiv: Postanova vid 31 travnya 2017 r. № 373 (u redaktsiyi vid 30 hrudnya 2022 r.)*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2017-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).
13. Verkhovna Rada of Ukraine (2023c). *Pro osvitu: Zakon vid 5 veresnya 2107 r. № 2145 (u redaktsiyi vid 1 sichnya 2023 r.)*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (in Ukrainian).
14. NAQA (2020). *Rekomendatsiyi shchodo zastosuvannya kryteriyiv otsinyuvannya yakosti osvitn'oyi prohramy*. Retrieved from: <https://bit.ly/3oBITtl> (in Ukrainian).
15. Semigina, T. (2021). «Nichoho dlya nas bez nas»: vrakhuvannya pozytsiyi bat'kiv ta ditey pry rozroblenni osvitnikh prohram iz sotsial'noyi roboty. In: *A child in a disturbing environment: developmental and restorative practices* (p. 76–79). Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv (in Ukrainian).
16. Semigina, T.V. (2020). Polityka shchodo kvalifikatsiy v Ukrayini: chy spryayaye vona profesionalizatsiyi sotsial'noyi roboty? In: *Social work and modernity: theory and practice of professional and personal development of a social worker* (pp. 216–219). Kyiv: Lira-K (in Ukrainian).
17. Semigina, T.V. & Karagodina, O.G. (2020). Perevahy ta vyklyky dual'noyi osvity u sotsial'niy roboti. In: *Impatto dell'innovazione sulla scienza: aspetti fondamentali e applicati* (v. 2, pp. 59–61). Verona: Piattaforma scientifica europea (in Ukrainian).



18. Semigina, T.V. & Pozhidayeva, O.V. (2020). Formuvannya kompetentnostey sotsial'nykh pratsivnykiv: mizhnarodna ta lokal'na praktyka. In: *Representation of educational achievements, mass media and the role of philology in the modern system of sciences* (pp. 47–63). Vinnytsia: European Scientific Platform (in Ukrainian).
19. Semigina, T. & Balanyuk, Y. (2021). Formuvannya polityky shchodo profesiynykh kvalifikatsiy u konteksti hlobal'noyi osvith'oyi ta trudovoyi mobil'nosti. In: *Modernization of public administration in the conditions of global changes in the world space* (pp. 109–136). Lviv-Torun: League-Pres (in Ukrainian).
20. Semigina, T., Balanyuk, Y. & Semenets-Orlova, I. (2022). Polityka Yevropeys'koho Soyuzu shchodo vzayemnoho vyznannya profesiynykh kvalifikatsiy. *Political science and public administration*, 3, 96–105. (in Ukrainian).
21. KhNPU named after H.S. Skovoroda (2023). *Spetsial'nist' 231 Sotsial'na robota, riven' vyshchoyi osvity Bakalavr*. Retrieved from: <http://hnpu.edu.ua/uk/specialnist-231-socialna-robota-riven-vyshchoyi-osvity-bakalavr> (in Ukrainian).
22. Braun, V. & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: a practical guide*. London: SAGE.
23. The Council of the European Union (2107). *Recommendation on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning*. Retrieved from: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0615(01))
24. Semigina, T. (2022). Teaching field social work: views from Ukrainian academia. In Baikady, R. et al., eds. *The Routledge Handbook of Field Work Education in Social Work* (pp.265–279). Routledge.